География пәні бойынша олимпиадалық есептерді шығарудың тиімді жолдары

Географиялық есептер

1.Мына сандық масштабтарды атаулы масштаб түрінде жазың.

тиімді тәсілі

А) 1:10000
1м=100см
Олай болса, 10000:100=100м ,1 см де 100 м

Ә) 1:100000
1см де 1км

Б) 1:1000000
1см де 10км

100000см=1км
100000:100000=1км
1000000:100000=10км

1) 1:100
1 см де 100 м

2)1:1
1см де 1 км

3)1:10
1см де 10км

2. Атаулы масштабты сан масштаб түрінде жазың.

А) 1см де 25м 25м×100=2500 А)1см де 25м
1:2500 1:2500

Ә) 1см де 20км Ә)1 см де 20 км
1км=100000см 1:2000000
20км×100000=2000000
1:2000000

3.Берілген қашықтық бойынша картаның масштабын табу.

А) Жер бетіндегі екі нүктенің арақашықтығы 23,5км. Ал картада 9,4см тең. Картаның масштабы қандай?

Шешуі: 23,5:9,4=2,5км

1см де 2,5км

1 : 250000,0

1:250000

Ә)15000м арақашықтықты картада 3см орналастырды. Картаның масштабын табың.

Шешуі: егер 1500м-ді 3см-ге орналастырған болса, 1см-дің қанша екенін табуымыз керек.

Ол үшін 1500:3=500м

1см-де 500м

Сан масштаб түрінде 1:50000

Б) Жер бетінде арақашықтық 340м, ал картада 17см тең. Картаның масштабын табыңдар.

340:17=20м

1см-де 20м 1:2000

4. Картаның масштабы бойынша арақашықтықты табу.

А) Масштаб 1:200000
Картада арақашықтық 5см-ге тең.
Жер бетіндегі қашықтықты табың.
Шешуі: 1:200000
1см-де 2км
2км·5=10км
Жауабы: 10км

Ә) Екі нүктенің арасы жер бетінде 5000м. Масштаб 1:50000 картадағы қашықтықты табың.
Шешуі: 1:50000
1см-де 500м
5000:500=10см
Жауабы: 10см

5.Егер картадағы 1см² жер бетінде 1га тең болса онда картаның масштабы қандай болады?

1га дегеніміз ауданы 10000м² болатын жер участогы.

Мысалы, 100×100=10000м²

1см²-1га **1см²-10000м²**

1см-100м немесе 1:10000 **1см – 100м**

6. Егер картаның сандық масштабы 1:200000 тең болса онда осы картадағы 5мм кесінді неше метрге тең?

1см де 2000м

1мм – 200м

5·200=1000м

Жауабы:1000м

7.Егер масштаб 1:100000 тең болса, 4есе аса ірі атаулы масштабты табыңыз.

100000:4=25000
1:25000
1см – 250м

8.Масштабы 1:200000 тең картада ауылдар арасындағы қашықтық 10см бір ауылдан екінші ауылға 5км/ сағ жылдамдықпен жолаушы шықты. Бір ауылдан екінші ауылға жету үшін қанша уақыт керек.

1:200000 1см де 2км

2км×10=20км

20км:5км/сағ =4сағ

Белгілі бір нүктенің координатасын анықтау

1) **А Қаласының координатасын анықтау.**

А қаласы 20-30 градус параллельдің аралығында орналасқан 20градустан А қаласына дейінгі қашықтықты градус есебімен анықтау керек. 20 -30 градус аралығы 10градусқа тең. Оны сызғышпен өлшегенде 27мм. Олай болса 10градус=27мм. Ал 20 градустан А қаласына дейін 14мм. Осы 14мм-дің неше градусқа тең екенін табуымыз керек

10° – 27мм **X=(14мм·10°):27мм=5,18°**

X – 14мм **20+5,18=25,18° с.е** **25,18°=25° 6мин 48 сек**

1°=60

0,1=6мин

1мин=60сек

0,1мин=6сек

6·8=48сек

2) Жер шары шеңберінің 1градус доғасы қанша км екенін анықтаңыз.

Шешуі: 40000:360градус=111км

Жауабы: 1°= 111км

3)Африканың солтүстігінен оңтүстікке дейін қанша созылып жатқанын. Градус және км есебінде анықта.

Солт.шеткі нүктесінің координатасы 37 ° с.е
Оңт.шеткі нүктесінің координатасы 35° о.е
Екі нүктесінің арақашықтығы 37° с.е +35 о.е= 72° тең
72°·111=7992км=8000км
Жауабы:72° 8000км
Африканың батыстан шығысқа арақашықтығын табу.
Батыс шеткі нүктесінің координатасы 16º б.б
Шығыс шеткі нүктесінің координатасы 53º ш.б
10ºпараллель арқылы өтеді. 10º параллельде 1º доғаның ұзындығы 109км тең.
16º б.б + 53º ш.б = 69º
69º·109км = 7521км = 7,5км
Жауабы: 69° 7,5км

4) Қазақстанның солт. шеткі нүктесінің координатасы 55° 26мин с.е

Оңт. шеткі нүктесінің координатасы 40° 56мин с.е

55°26мин - 40°56 мин=14°30мин=14,5°

14,5·111км= 1609,5км=1600км

Батыс шеткі нүктесінің шеткі координатасы 46° 30мин

Шығыс шеткі нүктесінің координатасы 87° 20мин

87°20мин-46°30мин=40°50мин=41º

50°паралель арқылы өтеді

50° параллельде 1° доғаның ұзындығы - 71,7км оны жуықтағанда -72км

41°·72км=2982км=3000км

Ауаның көлемін табу

1.Егер ұзындығы 6м, ені 4м, биіктігі 3м сынып бөлмесіндегі ауаның салмағы қанша болатынын есептеп шығарыңыз.

Шешуі: бөлмедегі ауаның көлемін табамыз. $V=a\cdot b\cdot c$

$V=3\cdot 6\cdot 4=72м^3$ $1м^3$ ауаның салмағы 1кг 300грамм =1,3кг

$72\cdot 1,3=93,6$кг

Жауабы: 93,6кг

2.Көлемі 200м³ сынып бөлмесінің ауасында + 20 ° температурада қанша грамм су буы болады?

1м³ ауада +20° температурада 17 грамм су буы болады

200×17=3400г

3400г:1000=3,4л **1000г=1л**

3. 1 тонна мұхит суынан қанша тұз алуыға болады?

1л мұхит суында 35г тұз бар.
1т=1000кг=1000л
1000×35г=35000г=35кг

Жауабы: 35 кг тұз бар.

4. Таудың етегінде + 20°, ал шыңында – 16° болса, таудың биіктігі қандай ?

Температура 1000 метр биіктікте 6° төмендейді

20°-(-16°)=20+16=36°

36°:6=6

6·1000=6000 м=6 км

Жауабы: 6 км

5.3 км биіктікте температура -6° көрсетті. Осы кезде Жер бетіндегі қандай болады.?

$3 \cdot 6 = 18°$

$18 + (-6) = 12$

Жауабы: Таудың етегінде t=12°

6. Әуежайда температура +24° болды . Ұшақ 9 км көтерілді . Ұшақтың сыртында температура қанша градус болады ?

9 км = 9000 м

9000:1000=9

9·6=54

24°-54°= -30°

Жауабы:-30°

7. Барометр тау етегінде 740 мм, ал тау басында 440мм көрсетсе таудың биіктігі табың?

740- 440= 300

300·10=3000 м

Әрбір 10м биіктікте қысым 1 мм кемиді

8. Таудың етегінде қысым 750мм болса , биіктігі 4 км таудың басында қысым қанша болады

4 км= 4000м

4000:10=400

750-400=350мм

Жауабы: Таудың басында 350мм

9. Мәскеу қаласының атмосфералық қысымы 748мм болса мұхит деңгейімен салыстырғанда оның биіктігі қандай?

Шешуі: (760-748)х10=120мм

Мұхит деңгейінде биіктік 0 м , бұл қалыпты қысым 760мм болады.

10. Егер елде жыл басында 12560 мың адам өмір сүрсе, жыл ішінде 118 мың адам дүниеге келсе, ал өлгендер 7,5 ‰-ні құраса , ел халқының саны жыл соңында қанша болатындығын есептеңіз.

Шешуі: 7,5‰ қанша адам болатынын табу керек

12560000 ---- 1000‰

X ---- 7,5‰

X = (12560000·7,5) : 1000= 12560·7,5=94200 адам

Табиғи өсім 118000 -94200=23800 адам

Жылдың соңында 12560000+23800 = 12583800=12583,8 мың = 12584 мың

12. Халықтың жылдық табиғи өсу мәнін промильмен есептеңіз. Бір жылда туған адамдардың саны 18500 , өлгендер саны 13200 , тұрғын халық саны 1596 мың адам

Шешуі: Табиғи өсім 18500-13200= 5300 адам

1/1000 = 1 ‰

$$K = \frac{N}{X} \cdot 1000‰$$

K= (5300 x 1000):1596000=5300:1596=3.3

K –коэфициент

N –табиғи өсім

X – халық саны

Жауабы: 3,3 ‰

12. Елдегі өлім жетім коэффициентін анықтаңыз. Жыл бойында туылған адамдардың саны 760, табиғи өсу 4,2‰ ал халықтың саны 52730 адам

К=(760·1000):52730 =76000 : 52730= 14,4 ‰

14,4- х = 4,2

Х=14,4 – 4,2 = 10,2 ‰

Жауабы: Өлім-жітім коэффициенті -10,2 ‰

13. Жылдың аяғындағы елдегі тұрғын халықтың санын анықтау қажет , ол жылдың басында 10480 мың адам болды , Бір жыл ішінде елде 112 мың адам туылды , ал өлім- жітім - 9,1 ‰

Шешуі: 9,1‰ қанша адамды құрайды

10480000 ---- 1000‰

X ------ 9,1‰

X= (112000·9,1):1000=95368 адам

112000 – 95368 = 16732 адам

10480000+16732=10496,7мың адам

14. Халықтың орташа тығыздығын табу үшін, халық санын жерінің аумағына бөлеміз. Қазақстандағы халықтың орташа тығыздығын табың.

Т=Х/А

Т=17 млн : 2,7млн= 6,2 = 6 адам

15. Халықтың жұмыссыздық денгейін анықтайтын формула.

Ж/ЭБХ · 100%

Ж – Жұмыссыздық

ЭБХ – Экономикаға белсенді халық

Қазақстанның Оңтүстігінде ЭБХ = 3560

Ал жұмыссыздық 260 адам.

Жұмыссыздық денгейін табың.

(260 : 3560) · 100% = 7,3 %

Тереңдікке байланысты

1)Егер жер бетінде температура 20° болса 363метр тереңдікте температура қанша болады. Шартты түрде әрбір 33м тереңдікте температура 1° жоғарылайды.

363:33=11

11·1градус=11°

11° + 20° = 31°

Сағаттық белдеулерге арналған есептер

Жер шары 24 сағаттық белдеулерге бөлінген.
Дөңгелек шардың ішкі бөлігі 360°қа тең.
Бір сағаттық белдеуді табу үшін 360:24=15°
1сағат = 15°
1сағат = 60мин
60мин : 15° = 4мин
1)2-ші сағаттық белдеуде орналасқан Мәскеу қаласында сағат 23:00 болса, 5-ші сағаттық белдеуде орналасқан Астана қаласында сағат қанша болады?
Шешуі: 5-2=3
23сағ + 3сағ = 26сағ
26 -24 = 2сағ
Жауабы: сағат түнгі 2:00

2)Шығыс бойлықта орналасқан Алматы қаласында сағат 12:00 болғанда
Батыс бойлықта орналасқан Вашингтон қаласында сағат қанша болады.
Шешуі:
1) Алматы, Вашингтон қалаларының координатасын табу керек.
2)Олардың арақашықтығын табамыз.
3)Шыққан санды 15°қа бөлеміз.
4)Уақытты табу керек.
Шешуі: Вашингтонның координатасы 77° б.б
Алматының координатасы 76° ш.б
76+77=153°
153° : 15 = 10,2сағ
10,2сағ = 10сағ 12мин
12:00 - 10сағ 12мин = 1сағ 48мин
Жауабы: сағат түнгі 1сағ 48 мин

3)Егер 32° ш.б орналасқан Анкара қаласында сағат 9сағ 56мин, 78° ш.б орналасқан Нью-Дели қаласында сағат қанша болады.

78° - 32° = 46°

46°· 4мин = 184 мин

184мин : 60=3сағ 4мин

9сағ 56мин +3сағ 4мин= 13 сағ